

Smisao dijaloga između marksista i kršćana

Oleg Mandić

Novi stil rada Katoličke crkve poslije drugog Vatikanskog koncila sastoji se ponajprije u stvaranju kontakata s drugim kršćanskim crkvama i zajednicama različitih vjeroispovijesti kao i s naprednim pokretima u svijetu. To znači napuštanje skoro tisućgodišnjeg načela *Ecclesia militas* — borbene crkve i shvaćanja Tridentskog koncila, kojim se Katolička crkva počela odvajati od feudalizma stvarajući temelje za povezivanje s kapitalističkim uređenjima što pod okriljem prosvjetljenog apsolutizma tada počinju da se učvršćuju.

Takve su promjene u osnovnim stavovima Katoličke crkve sada uvjetovane mnogim pojavama u svijetu o kojima je ona morala voditi računa i prilagoditi se njima u namjeri da ne gubi još više svojih pozicija.

U prvom je redu ona vodila računa o činjenici da će sve veći prirast stanovništva u nekršćanskim zemljama — prema proračunima katoličkog demografa A. Bouffarda — izazvati posljedicu da će god. 2000 samo 20% svjetskog stanovništva činiti kršćani, dok je 1900. taj postotak bio 35.

Završetak II svjetskog rata konačno je razbio iluzije o tome da bi se komunizam mogao savladati silom bez uništenja čitavog čovječanstva. Usporedo sa socijalističkim ostvarenjima raspali su se kolonijalni sistemi. Stanovništvo krajeva, gdje su postojale katoličke misije, odnosilo se prema njihovim članovima kao prema predstavnicima kolonizatora.

I u pojedinim evropskih zemljama položaj katoličke crkve bio je slabiji. Poslije II svjetskog rata ojačale su pozicije komunističkih i socijalističkih partija, broj njihovih sljedbenika se povećao, što upućuje na to da njima pristupa dio katoličkih vjernika. Golemi napredak nauke i populariziranje njezinih rezultata sve efikasnijim sredstvima komunikacija također su pridonijeli tom udaljavanju vjernika od crkve.

Prosječnom vjerniku nije teško ustanoviti raskorak naučnih tekovina i tradicionalnih stavova crkve. Takvi stavovi na području socijalnih problema također su odbili od crkve mnoge vjernike. Prema približnim računima, u Italiji oko dva milijuna faktičnih brakova ne priznaju ni crkva ni država zato što su njihovi članovi formalno još vezani prethodnim bračnim odnosima, kojih se ne mogu riješiti zato što ne postoji pravna ustanova razvoda braka.

Porast životnog standarda, visok naročito u srednjim slojevima mnogih zapadnih zemalja, doveo je mnoge vjernike do spoznaje

da se oni mogu »spasiti« i na ovom svijetu, osiguravajući sebi vlastitim naporima, pored političke, i ekonomsku jednakost u društvu, i da ne moraju izvršavati svoje obaveze prema crkvi da bi zaslužili apstraktnu jednakost poslije smrti. A s druge strane, kraj tadašnjih simpatija vatikanske kurije za hladni rat i njezine pasivnosti u odnosu na latentnu atomsku opasnost koja prijete čovječanstvu, kod mnogih su se vjernika javljale rezigniranost i apatija.

Tu su situaciju uočili mnogi prelati Katoličke crkve. Tako je po nalogu kardinala Lercara, nadbiskupa Bologne, 15. studenoga 1959. u svim crkvama njegove dioceze bila provedena anketa o posjetu službe božje. Od 425.327 stanovnika te je nedjelje u crkvama bilo prisutno 102.642, tj. 24,92 posto od čega 37 posto muškaraca i 63 posto žena, dok je mladeži bilo vrlo malo.

Iz tih činjenica kardinal Lercaro izveo je vrlo oštre zaključke: »Radnička je klasa pobjegla ispod utjecaja crkve da bi se uputila znamo već kamo i kome, jer u Bologni ima malo izbora: ili crkva ili komunizam... Akcija za spašavanje radničke klase mora biti iskrena i mora imati kao cilj istinito i stvarno ekonomsko, društveno, političko i duhovno uzdizanje i obrazovanje radničkog svijeta. Ta akcija ne smije se ograničavati isključivo na negativni antikomunizam, koji nastoji eliminirati i poraziti protivnika zato da bi se što bolje i što dublje sačuvao sadašnji društveno-ekonomski poredak, niti krivo shvaćeni »paternalizam« koji je skloniji dobrotvornosti negoli pravednosti i koji teži tome da radnike smatra vječnim maloljetnicima i koji se tako i odnosi prema njima. Ovakvu volju moramo pokazati pomoću činjenica, a ne samo na riječima.¹⁾

U tim je kardinalovim riječima istaknuta tadašnja najveća briga crkve i nabačen njezin budući program.

Vatikanska je kurija pokušavala nešto poduzimati protiv takvog stanja. To se redovito događalo iz pozicije Ecclesiae militans te je samo dovodilo do neuspjeha. U socijalističkim su se zemljama zaoštravali odnosi s državom te su neke od njih provodile mjere uperene protiv Katoličke crkve, što je opet kurija prikazivala kao samoinicijativno i neizazvano proganjanje tamošnjih crkava podjeljujući im aureolu mučeništva, samo zato što su izvršavale njezinu politiku.

Isto je tako neuspjehom završio pokret svećenika-radnika. Pokrenuo ga je kler u Francuskoj s namjerom da svećenici, radeći skupa s radnicima, vrše na njih utjecaj. Kurija se odmah ispočetka sumnjičavo odnosila prema tom pothvatu te ga je zabranila prvom podesnom prilikom.

Progresivna je struja u Katoličkoj crkvi postala svjesna činjenice da promjene u društvu nameću tri glavna cilja. Prvi se sastoji u privlačenju radničke klase pod utjecaj crkve i u suzbijanju indiferentnosti, naročito u redovima mladeži.

1) Časopis Le Ore, Rim, 1962, br. 11.

Budući da se i druge kršćanske crkve i religije nalaze po prilici u istom položaju u odnosu na ofenzivu socijalizma u svijetu, valja uspostaviti s njima kontakt i suradnju zbog zadovoljavanja istih interesa — što bi bio drugi cilj. A treći — stupiti u doticaj sa socijalističkim snagama u svim katoličkim zemljama da bi se pronašao neki modus vivendi i da bi se uklonile opasnosti što prijete čitavom čovječanstvu.

Taj je program bio konkretiziran u enciklikama pape Ivana XXIII.

Već u prvoj enciklici »Ad Petri cathedram« 1959. Ivan XXIII nabacio je svoj program. Kasnije ga je razradio u daljnjim enciklikama — »Mater et magistra« i »Pacem in terris«. Na taj su način stavovi i mišljenja jedne od struja u Katoličkoj crkvi promijenili svoju kvalitetu. U tim službenim aktima pape, koji ih je izdao ex cathedra, oni su dobili pečat nepogrešivosti u očima svih katoličkih vjernika te su postali za njih obavezni.

Osnovna tačka papinog programa bila je ova — u fokus interesa crkve stavljaju se ljudi, a ne više njezini politički ciljevi. I to u duhu onih načela što ih zastupaju napredni pokreti u svijetu — socijalizacije privatnog vlasništva s ogradom, ukoliko je tu u općem interesu, ravnomjerna raspodjela dobara, učešće radnika u upravljanju poduzećima, suprotstavljanje ratu i atomskoj opasnosti. Ali ostvarivanje takva programa u svjetskim razmjerima pretpostavlja također razgovore i usklađivanje stavova s drugim crkvama i religijama kao i s naprednim pokretima.

Ove osnovne misli pape Ivana XXIII, što ih je prihvatio njegov nasljednik Pavao VI, bile su ozakonjene u dekretima i konstitucijama II vatikanskog koncila.

II

Iako II vatikanski koncil formalno nije mijenjao dogme katolicizma, on je svojim zaključcima stvorio mogućnost mnogo većih promjena u samoj crkvi kao i u njezinim odnosima s drugim društvenim ustanovama nego što je to bilo ikad prije. Prividno ništa se nije promijenilo osim liturgije. Ali se zato mijenja predmet interesa crkve i način kako će ona u budućnosti ostvarivati svoje nove ciljeve.

Kad kažemo »mogućnost« onda mislimo na to da je koncil udario temelje određenom stilu rada i pokazao smjernice koje valja slijediti da se u praksi društvenog života ostvari nova koncepcija crkve. Ova se više ne obraća samo svojoj »djeci«, kao što je radila prije, »nego svim ljudima bez iznimke« i to s ciljem da »pojedinaac, dakle i čitav čovjek...« bude »centar našeg tumačenja« uz izričitu napomenu da »crkvu ne vodi nikakva svjetovna ambicija«.

Na taj način ona nastavlja »djelo samoga Krista... koji je došao da služi, a ne da se njemu služi«. ^{1a)}

Takva koncepcija prekida sa stavovima Grgura VII (XI st.) i njegovih nasljednika, zaključno s Pijem XII, o crkvi kao najvišoj političkoj moći u svijetu, kojoj svi moraju služiti svojim snagama i sposobnostima.

Po svemu se čini da je takva mogućnost realna, jer u sebi nosi uvjete koji — uz djelovanje određenih okolnosti — dopuštaju njezino pretvaranje u stvarnost. Taj će proces pretvaranja zahtijevati određeni vremenski period koji će negdje biti duži, a negdje kraći, a morat će također svladati različite zapreke.

Ne smije se smetnuti s uma činjenica da ono što je izgrađeno u toku mnogih stoljeća stvara tradicionalne kalupe koji se odgojem prenose s jednog pokoljenja na drugo. Ima prelata i svećenika odgojenih u duhu borbene tradicije. U njima je prošlost duboko ukorijenjena i oni se ne mogu preko noći odreći shvaćanja koja su asimilirali u toku odgoja i naobrazbe da bi smjesta prihvatili nova. I ta je misao vjerojatno vodila papu Pavla VI kad je u toku posljednjih zasjedanja koncila donosio kompromisne odluke žrtvujući neke zahtjeve progresista.

Osim toga, nacionalne biskupske konferencije odlukom koncila dobivaju veću autonomiju prema papinskoj upravi. To je s jedne strane pozitivna mjera ukoliko bolje poznavanje prilika u svojoj zemlji dopušta članovima konferencije da lakše pronalaze platformu za razgovore s državnim organima i drugim ustanovama, nego što je to moguće uraditi iz samog Vatikana.

Ali ta mjera u isto vrijeme skriva u sebi zametke komplikacija ondje — gdje članovi konferencije ne bi odbacili tradicionalne stavove iz razdoblja Ecclesia militans prilagodivši se u što kraćem roku onim zahtjevima koje svim katoličkim vjernicima postavljaju zaključci koncila i novi stil rada crkve.

Pretvaranje mogućnosti, što ih je u svojim zaključcima izgradio II vatikanski koncil u stvarnost koja se realizira od jedne zemlje do druge, zavisi u prvom redu od ljudi koji će te zaključke primjenjivati i od načina kako će oni vršiti tu odgovornu funkciju u interesu čitava čovječanstva. Zavisit će to najprije od novog stila u njihovu radu koji je nametnut činjenicom da se s pozicija Ecclesia militans, koja *naređuje*, prelazi na one »crkve siromašnih« koja *uvjerava*.

Dijalog, dakle, postaje osnovna karakteristika novog stila i glavno sredstvo da se ostvare zaključci koncila, dijalog na ravnopravnoj osnovi gdje svatko ima slobodu da misli drugačije — kako je kazala Rosa Luxemburg i kao što je to često dolazilo do izražaja na koncilskim sjednicama. Dok su se odluke prijašnjih koncila provodile na hijerarhijskoj osnovi u unutrašnjosti crkve, većina zaključaka II vatikanskog koncila, da bi postali efikasni,

1a) Konstitucija Crkve u svijetu ovoga vremena, predgovor, br. 2 i 3.

pretpostavljaju suglasnost onih koje je Katolička crkva na taj način apostrofirala i pozvala na razgovor.

Dijalog, koji pretpostavlja suglasnost drugih partnera da ga vode, postaje novi stil rada Katoličke crkve, kojim ona misli ostvariti svoje ciljeve, određene drugim Vatikanskim koncilom i razrađene u najnovijoj enciklici Pavla VI *Populorum progressio* — Napredak naroda.

U ovoj enciklici naglašena je ova osnovna činjenica: »Kršćanin ne može prihvatiti nikakav sistem koji se temelji na takvoj materijalističkoj i ateističkoj filozofiji koja ne poštuje ni usmjeravanje čovjeka prema njegovom posljednjem cilju, ni njegovo dostojanstvo kao čovjeka«²⁾. Težnja za »*solidarnim* razvitkom čovječanstva« koje se može ostvariti »uzajamnim razumijevanjem i prijateljstvom čovjeka, koji susreće čovjeka« i »naroda koji se susreću kao braća i sestre«, ne može doći do izražaja ako se ne »traže konkretna sredstva i praktične forme organizacije i suradnje«³⁾. »Zato je prijeko potrebno da između svih započne razgovor«⁴⁾ »kako bi se ostvario razvitak — novo ime za mir«⁵⁾. I u tom je smislu upućen poziv katolicima, kršćanima i vjernicima drugih religija. A naročito se papa obratio »svim ljudima dobre volje«, da im se »bratski pridruže«⁶⁾, obuhvaćajući u tom pojmu ateiste.

Prema tome, osnovna je misao enciklike postizavanje *socijalnog* mira u svijetu, tj. uklanjanje bitne klasne razlike između bogatih i siromašnih pomoću izjednačavanja ekonomskih razlika. Papa u ovoj enciklici izričito formulira s kapitalističkog gledišta revolucionaran stav, koji je u nekim koncilskim dokumentima bio samo nabačen, više provirujući između redova nego li izričito naglašen⁷⁾. Papa očito želi izbjegavati klasne sukobe te uz oblike dijaloga što ih je preporučio koncil — u samoj crkvi, s drugim kršćanima i članovima nekršćanskih vjerskih zajednica i s ateistima — utvrdio još jedan — između »davalaca i primalaca novca«⁸⁾, tj. između bogatih i siromašnih bez obzira na to da li se radi o pojedincima, grupama ili o zemljama.

U očima Katoličke crkve dijalog dobiva novu dimenziju sredstva kojim treba rješavati socijalne sukobe i omogućiti neometani društveni razvitak. Tako dijalog postaje univerzalni način kojim Katolička crkva namjerava ostvariti ciljeve, što ih je sebi postavila u II vatikanskom koncilu i u enciklici *Populorum progressio*.

2) Pavao VI, *Populorum progressio*, Recklighausen, 1967, str. 20.

3) Kao gore, str. 22—23. (podvukao O. Mandić).

4) Kao gore, str. 27.

5) Kao gore, str. 37.

6) Kao gore, str. 39—42.

7) Usp. Konstituciju Crkve u svijetu ovoga vremena: str. 28. o ekonomskim i društvenim razlikama »koje izazivaju skandal« i o zahtjevu da »treba poći dalje od individualističke etike«, str. 42. o odobravanju »procesa socijalizacije«, str. 73. o »uklanjanju velikih ekonomsko-socijalnih razlika«, str. 75. o humanizaciji rada, str. 76. o tome da su »zemaljska dobra namijenjena svim ljudima« itd.

8) Pavao VI, op. cit., str. 27.

III

Gore smo izložili namjere i tendencije razvitka. Ostaje da se ustanovi što je od toga do sada ostvareno.

Do ovog časa vodilo se nekoliko oblika dijaloga. Prvome i najstarijemu nije dala podsticaj Katolička crkva. Štaviše, ona mu se u svoje vrijeme i te kako suprotstavljala. To je radni dijalog, što se u Jugoslaviji vodi između ateista, katolika, pravoslavnih, luterana, Židova, muslimana i pripadnika drugih vjerskih zajednica, koji udružuju svoje snage da bi izgradili novo društveno uređenje. To znači da od Oslobođenja dalje razlika u religijama i filozofskim nazorima nije predstavljala zapreku za poštenu i plodonosnu suradnju, kada je kod učesnika postojalo uzajamno štovanje za drugačija shvaćanja.

I ovo iskustvo jugoslavenskog aktivnog stanovništva, u kojem ateisti predstavljaju manjinu, danas približno jednu dvadesetinu njegovog broja, pokazuju u kojem bi se smjeru morali kretati svi sadašnji i budući dijalozi.

Njegov »nedostatak«, ako se to može tako nazvati bila je činjenica da u njemu nije sudjelovao katolički viši kler kao i svećenstvo nekih drugih manjih zajednica, dok su se crkveni dostojanstvenici ostalih vjerskih zajednica ispočetka držali po strani. A snaga toga jugoslavenskog dijaloga sastojala se u tome što mnoge religiozne komponente u stanovništvu nisu dopuštale stvaranje dvaju frontova, jednog religioznog, a drugog ateističko-laičkog, kao što se to npr. dogodilo u katoličkoj Poljskoj.

Ali s druge strane primjer jugoslavenskog dijaloga pružio je svoj puni doprinos u seriji podsticaja, koji su od početka ovog desetljeća djelovali na stavove progresivnih snaga u Katoličkoj crkvi. Smisao jugoslavenskog radnog dijaloga pokazivao je da apstinencija visokog klera ničemu ne vodi, da je suvremeni društveni razvitak jači od prevaziđenih želja u duhu Ecclesiae militantis, da se tok događaja može posve dobro razvijati bez ikakvog aktivnog utjecaja crkve i da postoji opasnost da oni prođu mimo nje tako da ona vremenom gubi sve više od svoje društvene važnosti.

Kako smo to već naveli, u šestom deceniju ovoga stoljeća francuski je visoki kler ustanovom svećenika-radnika pokušao ustanoviti dijalog s radnicima. Taj je pokušaj propao zahvaljujući sumnjičavosti tadašnje vatikanske kurije.

Kasnije se u Francuskoj razvila praksa da se na javne diskusije o raznim problemima također zovu ugledni svećenici, pa i onda kada ih organiziraju napredne ustanove. Ukoliko je ta praksa dovela do ličnog zbližavanja i do retoričkog nadmetanja kojemu Francuzi pridaju veliku važnost, ona nije imala nikakvih konkretnih rezultata izuzevši upoznavanje međusobnih stavova.

Za samoga trajanja II vatikanskog koncila u Italiji počela se javljati druga vrsta dijaloga — razmjena mišljenja između katoli-

ka i komunista. Podsticaj je za to došao od strane komunista koji su prilagodili svoje koncepcije stvarnosti talijanskog društva. Italija spada među najkatoličkije zemlje, u kojima je utjecaj katoličke crkve prozeo sva područja privatnog i javnog života. S druge strane u toj zemlji djeluje jedna od najjačih komunističkih partija u svijetu koja također zahvaljuje svoju snagu elastičnosti u odnosu na drugačija ideološka shvaćanja. Naime, Komunistička partija Italije ne zahtijeva od svojih članova prihvatanje marksističke ideologije kao uvjet za članstvo. Na taj način katolici mogu biti njezini članovi, što u velikom broju i jesu. Prihvativši načelo ideologijskog pluralizma u svojoj strukturi, Komunistička partija Italije otvorila je vrata velikom broju katolika, koji inače ne bi postali njezini članovi, te je tako proširila svoj politički utjecaj među širokim narodnim masama.

Takav osnovni stav nametnuo joj je obavezu da svoje ciljeve popularizira među što većim brojem katolika, a to znači da im ih učini pristupačnim. Dakako, takav se kontakt u prvom redu mogao odvijati s onim katolicima, koji pripadaju progresističkoj struji u Katoličkoj crkvi, koja je — kao što smo vidjeli — usmjerila njezin razvitak drugim pravcem. Predmet takvog kontakta i razmjene mišljenja su razni aktualni problemi iz društvene prakse. U prvom redu radilo se o tome da se lome stereotipi i mišljenja katolika u odnosu na politički program komunista, a drugo, bilo je potrebno upoznati ove sa stavovima naprednih katolika kako bi se mogla stvoriti zajednička platforma za razmjenu mišljenja. Dakako, obje su strane bile složne u tome da se ideologijske suprotnosti ostave po strani, da one ne predstavljaju predmet rasprava, jer na ovom području nije moguć nikakav sporazum ni približavanje mišljenja.

Prvi rezultat takve rasprave bila je knjiga »Il dialogo alla prova«⁹⁾ u kojoj su pet katolika i pet komunista¹⁰⁾ razmijenili svoja mišljenja. Katolici su prikazali potrebu dijaloga (M. Gozzini), humanistička shvaćanja u katolicizmu i marksizmu (N. Fabbro), određivanje platforme na kojoj se mogu sresti neka katolička i marksistička gledišta (R. Orfei), viziju o budućoj državi (G. P. Meucci) i evoluciju vlasništva od privatno-kapitalističkog do »humanog« (D. Zolo). Komunisti, pak, govorili su o novim činjenicama u religioznom shvaćanju (L. Lombardo Radice), o historiji odnosa KPI s katolicima (L. Gruppi), o perspektivama za eventualne sporazume (A. Cecchi), o zajedničkim naporima za osigraivanje mira (I. Delogu) i o odnosu marksističke filozofije prema problemu čovjeka (S. Di Marco).

9) Dijalog na ispitu, Firenca, 1964.

10) Katolici: prof. M. Gozzini, publicista; N. Fabbro, publicista; dr R. Orfei, direktor biblioteke Università Cattolica u Milanu; dr G. P. Meucci, profesor Ustavnog prava na Sveučilištu u Firenci; dr D. Zolo, asistent za pravnu filozofiju na Sveučilištu u Firenci. Komunisti: dr Lombardo Radice, prof. matematike na Sveučilištu u Rimu; dr L. Gruppi, upravitelj sekcije za ideologiju KPI; A. Cecchi, publicista i sekretar časopisa Rinascita; dr I. Delogu, publicista i službenik KPI, S. Di Marco, književnik i sindikalista.

Svi su učesnici u svojim priložima pokazali visok stupanj tolerantnosti i štovanja prema suprotnim stavovima kao i to da su im gledišta prilično bliska u problemu promjena u stavovima katolika, svjetskog mira, humanizma i vlasništva, dakako uz izričito istaknutu pretpostavku da se ne vode rasprave o ideologijama, na kojem su području gledišta nespojiva. To ima za posljedicu ideologijski pluralizam, tj. koegzistenciju više različitih ideologija, koja je opravdana sporazumom o zajedničkim humanističkim ciljevima, što su korisni čitavom čovječanstvu. Općenitost tema, kojima su se bavili neki pisci, navodila ih je na to da izlaze van okvira talijanskog društva. I ovdje se pokazao jedan od njegovih nedostataka, tj. da je bio suviše teoretičan tako da bi u očima nekih pisaca njihovi zaključci morali važiti na svim meridijanima i paralelama. Pri tom su upali u onu, na Zapadu već uobičajenu pogrešku da se socijalizam identificira sa Sovjetskim Savezom ne uzimajući u obzir činjenicu da su se socijalističke zemlje, a naročito Jugoslavija, razvijale na svoj poseban način. Takav je osnovni stav onda zapravo uvjetovao obranu ili kritiku sovjeskih, a ne općesocijalističkih dostignuća. Ova razlika nije se manifestirala u pojedinim napisima što onda navodi na zaključak da pisci nisu bili upoznati s praksom u drugim socijalističkim zemljama. Tako npr. od strane nekih katolika bio je postavljen zahtjev za tolerancijom i nemiješanjem u crkvene poslove što je u Jugoslaviji već odavna ostvareno.

Takvo pretjerano uopćavanje imalo je tu posljedicu da su pisci gubili smisao za konkretnost. Stoga oni nisu podvrgavali analizi stanje u vlastitoj zemlji, što bi im omogućilo da u njezinim društvenim odnosima pronađu zametke onih odnosa, koji su nosioci budućih društvenih oblika. Takvo teoretiziranje na momente gubi svaku vezu s konkretnom situacijom te postaje svrha samo sebi. Drugi je nedostatak tog dijaloga da je ograničen na uzak krug ljudi-intelektualaca s jedne strane i druge strane. On se dođuše nastavlja u časopisima kao što su *Testimonianze*¹¹⁾, *Il Gallo*¹²⁾ itd., ali ne izlazi izvan tih okvira, tako da se njegovo djelovanje slabo osjeća u široj javnosti.

IV

Poslije završetka radova II vatikanskog sabora dijalog je postao novi stil rada Katoličke crkve, što ga je ona počela primjenjivati. Ostavimo po strani one dijaloge koji se odvijaju u samom krilu crkve između njezinih teologa, od kojih neki kao što su oni u Nizozemskoj pokušavaju dati posve naravno tumačenje dogmatско-vjerskim stavovima, odbacujući njihovu transcendentnost. Isto tako izlazi van okvira ovog rada problem ekumenizma, dijaloga što ga Katolička crkva vodi s drugim kršćanskim crkvama i nekršćanskim vjerskim zajednicama.

11) Svjedočanstva

12) Pijetao

Za Katoličku su crkvu isto tako važni dijalozi koji se odvijaju s marksistima kao nosiocima naprednih tekovina u kapitalističkim zemljama kao i u onima koje su ostvarile proletersku revoluciju nalazeći se u razdoblju diktature proletarijata. Stoga je ona prihvatila dijalog koji se vodio u Italiji, kao i zajedničke diskusije francuskog tipa.

Jednom novom obliku dijaloga dalo je podsticaj Pavlovo udruženje — Paulusgesellschaft u Njemačkoj. Ovo udruženje progresivnih katoličkih i protestantskih vjernika iz naučnih krugova prilikom svojeg osnivanja bavilo se raspravljanjem o problemima prirodni nauka i religije. No kada je II vatikanski kongres u toku svog rada pokazao tendenciju za otvaranje dijaloga i s naprednim pokretima u svijetu, to je udruženje na vlastitu inicijativu pokrenulo prve kontakte s poljskim i jugoslavenskim marksistima god. 1964. na temu Čovjek i društvo.

Iduće se godine u Salzburgu sastalo oko 300 učesnika, od toga deset marksista iz Bugarske, Francuske, Italije i Jugoslavije da razgovaraju o temi »Kršćanstvo i marksizam danas«. Diskusija je pokazala da razmjena mišljenja mijenja svoj predmet: mjesto toga da to bude razgovor između kršćana i marksista o nekoj određenoj temi, on se pretvorio u raspravu o marksizmu. Ali i to je imalo svoje dobre strane zato što je pružilo mogućnost ondje prisutnim marksistima da svojim istupima razbijaju stereotipe, što ih je propaganda, neprijateljska prema socijalizmu, stvarala prikazujući u krivom svjetlu stanje u socijalističkim zemljama i marksističke stavove. Ta je diskusija također pokazala da u takvim razgovorima fanatizmu i dogmatizmu nema mjesta, ako se hoće postići kakvi takvi rezultati.

Na kraju simpozija rukovodstvo je predložilo da se glasa o prijedlogu rezolucije od dvije tačke:

1. Učesnici kongresa zastupaju mišljenje da je dijalog između kršćana i marksista bio koristan; dijalog treba u tom smislu razvijati i općenito širiti.

2. Učesnici utvrđuju potrebu uzajamnog informiranja i međusobnog razumijevanja s obzirom na razvitak koji je nastupio u kršćanskom i u komunističkom svijetu.

Protiv prijedloga glasalo je samo šest učesnika, a dvojica su se ustegnula.

Smisao ove inicijative Pavlovog udruženja bio je izražen u saopćenju što ga je dala Sovjetska agencija TASS 7. V 1965: »Nepopustljive i u sebe zatvorene pozicije mogle su se održati samo jedno kratko prije podne, jer — kako to jasno stoji u zaključnoj izjavi — nisu pridonosile razumijevanju razvojne stvarnosti... U vremenu kada razna ugledna lica izjavljuju da neki dijalog između marksista i katolika nije moguć i da uopće ne postoji, salcburška se izjava o mogućnosti i koristi takvog dijaloga ispoljava kao veoma važan dokument«¹³⁾.

13) Christentum und Marxismus heute, Freilassing s. a., sv. II, str. 660.

Tu je istu misao reljefnije prikazao Uj Ember¹⁴⁾ (Budimpešta) »U Salzburgu . . . bilo marksizam bilo kršćanstvo kao i katolicizam nisu bili zastupljeni u potpunosti. Stoga je suočenje ateizma i religije ostalo nepotpuno. Ali marksisti i kršćani, ateisti i katolici susreli su se na tako visokom nivou, u tako duhovitoj dijalektici, i u takvoj atmosferi obzira i poštovanja jednih pred drugima, da ovaj susret za čitavi svijet može predstavljati model kako bi ljudi različitih pogleda na svijet morali i mogli voditi dijalog o sebi, o budućnosti i o sudbini čovječanstva«¹⁵⁾. Tu je činjenicu priznao sam kardinal Ottaviani, vođa konzervativnog krila u Katoličkoj crkvi: »Naučenjaci i teolozi, koji vode taj dijalog, su ličnosti iskusnog duha, inteligencije i pameti, njihovo je držanje uzorno«¹⁶⁾.

Te osobine dijaloga još su jače došle do izražaja na idućem simpoziju u Chiemseeu (Njemačka) god. 1966. na temu »Kršćanska humanost i marksistički humanizam«. Pored maksista iz Austrije, Francuske, Italije i Jugoslavije učestvovali su u radu predstavnici naučnih ustanova iz Čehoslovačke, Mađarske i Rumunjske. Osim marksista iz Čehoslovačke i Mađarske doputovali su također predstavnici svećenstva — katoličkog i protestantskog kao i kršćanski intelektualci.

Dosadašnji vrhunac u tim kontaktima bio je dostignut ove, 1967. godine na simpoziju u Marijanskim Laznima (Čehoslovačka), što ga je organizirala Čehoslovačka akademija nauka u suradnji s Pavlovim udruženjem na temu »Stvaralaštvo i sloboda u humanom društvu«. Izuzevši sovjetske naučne radnike u radu ovog simpozija uzeli su učešća predstavnici socijalističkih zemalja kao i austrijski, francuski i talijanski marksisti, a pored njih predstavnici klera i vjernika među kojima i delegacija katoličkih teologa iz Jugoslavije. Prof. Schaefer iz Heidelberga, bivši predsjednik Pavlovog udruženja, u zaključnoj je riječi istaknuo dva općenita zaključka, što izviru iz rasprava učesnika. U prvom redu to, da kršćani ne smiju predbacivati marksistima da nisu ostvarili ono što sami nisu bili u stanju uraditi, a zatim da je iz diskusija jasno izlazio otpor protiv svakog oblika fanatizma i dogmatizma, što predstavlja daljnji zadatak za učesnike ovoga skupa.

Iako se ova vrsta dijaloga također vodi u zatvorenom krugu, ona ima mnogo veće značenje iz dva aspekta. U prvom redu na sastancima Pavlovog udruženja nalaze se okupljeni istaknuti predstavnici iz naučnih krugova Njemačke bez izbora na to da li se bave prirodnim ili društvenim naukama ili teologijom. Budući da se takvim skupovima na Zapadu, naročito u Njemačkoj, posvećuje naročita pažnja jer predstavljaju značajan društveni događaj, novinska propaganda koja ih prati, prodire u šire slojeve stanovništva te ga upoznaje s približavanjem između kršćana i vjernika

14) Novi čovjek

15) Op. cit., sv. II, str. 655.

16) E. Kellner, Christentum und Marxismus heute, Wien, 1966, str. 11—12.

i o usklađivanju njihovih stavova u konkretnim problemima humanizma.

Drugo značenje ovakvog dijaloga sastoji se u tome da se on odvija između naučnih radnika koji su zahvaljujući svojoj profesiji, odgojeni većinom u duhu snošljivosti i obazrivosti prema tuđim mišljenjima. Zapadnoj javnosti, zatrovanoj neobjektivnim prikazima o marksističkim stavovima i dostignućima, omogućava se ne samo da shvati kako se s maksistima može voditi iskreni i otvoreni razgovor lišen fanatizma, nego također i to da se po pojedinim pitanjima može postići suglasnost. Na taj se način pruža primjer kako se može odvijati diskusija, puna obzira prema stavovima suprotne strane, kao polazna točka za međusobno upozoravanje i izgradnju zajedničkih stavova u određenim pitanjima.

Dijalog, vođen u Salzburgu god. 1965, imao je još jednu popratnu pojavu. Pod dojmom razgovora, koji su se ondje odvijali, i atmosfere koja je vladala, izdavačko poduzeće Manz Verlag u Münchenu odlučilo je da izdaje biblioteku *Marxismus heute*¹⁷, u kojoj već publicira izvorna djela marksističkih učenjaka iz prirodnih i društvenih nauka da bi se javnost u Njemačkoj izravno upoznala s originalnim marksističkim tretiranjem naučnih problema. Time se izbjegavaju pristrana i jednostrana tumačenja marksističkih dostignuća u nauci, omogućavajući svakome da se upozna s originalnim mišljenjima pojedinih pisaca.

V

Smisao dijaloga između kršćana i marksista valja prosuđivati iz dvostrukog aspekta — jednog kršćanskog, a drugog marksističkog. Pritom valja imati na umu činjenicu da se u ovom historijskom času kršćanski aspekt identificira s katoličkim zato, na području aktivnosti svih vjerskih zajednica u svijetu danas, Katolička se crkva pokazuje kao najdinamičnija, koja je preuzela inicijativu da daje ton odnosima između vjerskih zajednica i društvenih uređenja u pojedinim zemljama.

Smisao dijaloga s maksistima Katolička crkva vidi u tome da njezini vjernici mogu učestvovati kao ravnopravni partneri u djelovanju na razvitak društvenog života u pojedinim zemljama. Pri tom ona u odnosu na državnu organizaciju nadzire aktivnost svojih vjernika braneći njihovu slobodu i pravo na inicijativu. Prema mišljenju crkve vjernici nemaju njezin mandat i u političkim pitanjima moraju nastupati »na vlastitu odgovornost i slijedeći glas svoje savjesti i svojega vjerskog osvjedočenja«¹⁸. Dajući pojmu politike posebno značenje, koje je izraženo u Konstituciji o Crkvi u svijetu ovoga vremena, i to kao aktivnosti uperenoj prema ostvarivanju općeg dobra koja nije monopol javne vlasti, već koja je

17) Marksizam danas.

18) T. Šagi Bunić, *Kršćani i politika*, Glas koncila, 1967, 16. IV 1967.

izraz mišljenja svakoga člana tog društva, Katolička crkva traži od svojih vjernika da svaki od njih uzme aktivno učešće u rješavanju svih društvenih problema.

Na taj se način ispostavlja da takav dijalog dolazi do izražaja i u Jugoslaviji, čiji građani bez obzira na vjeroispovijest, djeluju ostvarujući »opće dobro«, tj. socijalističko društveno uređenje. Ali već smo ranije kazali da je »nedostatak« jugoslavenskog dijaloga baš u tome, što u njemu do sada nije uzimao učešće visoki katolički kler u našoj zemlji. Štaviše iz gledišta, što su ih neki njegovi predstavnici iznosili na koncilu, izlazilo bi baš protivno od onoga što je prihvaćeno u Konstituciji o Crkvi u svijetu ovoga vremena. Iako se u ovom aktu osigurava vjernicima sloboda savjesti u iznošenju njihove političke aktivnosti, ova se ipak mora odvijati u suglasnosti s »vjerskim osvjedočenjem«, što ga nadzire crkva i koje u određenom slučajevima može biti predmet različitih interpretacija.

Što se tiče do sada vođenih dijaloga, po svemu se čini da se neki predstavnici visokog talijanskog klera negativno odnose prema raspravama, koje se u tom smislu vode u Italiji, vjerojatno strahujući da će publicitet o njima pridonijeti širenju političkog utjecaja komunista.

Na drugoj strani dijalog, vođen u Njemačkoj, uživa ne samo podršku progresivnog dijela katoličkog klera, nego ga odobrava čak i vođa njegovog konzervativnog krila, kardinal Ottaviani.

Sa marksističke se strane smisao dijaloga sastoji u tome da se razbije neprijateljstvo, nepovjerenje i sumnjičavost što u svijetu postoje protiv komunizma i marksističke ideologije na Zapadu.

Jedan jugoslavenski marksista može uništiti svoje glasnice dokazujući da se državna vlast u njegovoj zemlji nije nikada miješala u unutrašnje poslove vjerskih zajednica. Njegovi će naponi uvijek naići na atmosferu nepovjerenja. Ali kada to kaže prof. D. Cajnkarić¹⁹⁾ pozivajući svakoga da dođe u Jugoslaviju i da se sam uvjeri u tome, i ako još prof. V. Bajsic²⁰⁾ naglasi da je u razdoblju najveće napetosti u odnosima između Katoličke crkve i državne vlasti u Jugoslaviji, ova uvijek ostala po strani od unutrašnjih poslova crkve, onda to drugačije djeluje na auditorij, pretežno sastavljen od vjernika.

To je jedan aspekt korisnosti dijaloga. Drugi se nalazi u činjenici da se ustanovi zajednička platforma u smislu uzajamnog razumijevanja recipročnih težnja i njihovih ostvarenja. Ne smije se smetnuti s uma da danas u čitavom svijetu, koji vrije zato što pojedini njegovi dijelovi traže svoje puteve u socijalizam, pripadnici raznih vjerskih zajednica, kršćanskih i nekršćanskih, nalaze se u golemoj većini u odnosu na ateiste, što važi također i za našu

19) Teologijski fakultet, Ljubljana.

20) Teologijski fakultet, Zagreb.

zemlju, u kojoj približno živi nešto oko milijun ateista²¹⁾. Izgrađivati socijalizam, koji pritišće sa svih strana, bez njihova izravnog učešća značilo bi odgoditi u nedogled njegovo ostvarenje. Stoga je potrebno razmjenjivati mišljenja između ateističkih nosilaca naprednih ideja na jednoj i vjernika na drugoj strani da bi se taj razvitak što više pospješio.

Katolička crkva čini mnogo u tom pravcu. To dokazuje enciklika »Popularum progressio« koja sadrži do sada najoštriju kritiku kapitalizma i odnosa, što vladaju u njemu kao i poziv na razgovore o strukturalnim promjenama kojima je cilj pravednija raspodjela dobara u društvu. Jasno je da dijalozi — a takvih mora da bude mnogo — ne mogu preko noći ukinuti ono što se nagomilalo u stoljećima borbe između nauke, koja je nosilac napretka i crkvenih organizacija u prošlosti, koje su svojim konzervativnim stavovima kočile društveni razvitak. Uostalom neprekidni sukobi između Katoličke crkve i državne vlasti u Poljskoj pokazuju da treba još mnogo strpljivosti i uzajamnog razumijevanja da se ukloni nepovjerenje koje je još veoma izraženo na obim stranama, nepovjerenje s obzirom na namjere i način njihova ostvarenja.

Engels i Lenjin su tvrdili da je praksa činjenica probni kamen za teoriju i za namjere. Stoga će idući razvitak činjenica, što proizlaze iz dosadašnjih dijaloga, kao i ustanovljavanje novih njihovih vrsta i ostvarivanje njihovih rezultata biti kamen kušnje za iskrenost u njima s obzirom na izgradnju novih društvenih odnosa, boljih za sve ljude na svijetu. I u tome će se pokazati pravi smisao svakog dijaloga između marksista i pripadnika bilo koje vjerske organizacije.

21) Statistički godišnjaci SFR Jugoslavije posljednjih godina ne vode statistike o broju vjernika i ateista.

LE SENS DU DIALOGUE ENTRE MARXISTES ET CHRÉTIENS

R É S U M É

Le sens du dialogue entre marxistes et chrétiens

Le dialogue conduit avec les croyants des autres religions et les athées devient après le Vatican II un nouveau moyen de l'Église Catholique pour réaliser les décisions de ce dernier et représente le nouveau style de son travail.

Jusqu'à présent il y a différents aspects du dialogue entre les croyants et non-croyants. En premier lieu c'est le dialogue du travail, établi en Yougoslavie après la Libération, entre athées, catholiques, orthodoxes, luthérans, Hébreux, musulmans et appartenants aux autres communautés religieuses qui réunissent leurs efforts pour instituer le nouveau ordre social, dans lequel les athées représentent une minorité, à peu près un dixième de la population active.

Puis en France c'était à son temps le dialogue entre les prêtres-ouvriers et les travailleurs dans les usines. Maintenant ce sont des échanges d'opinion, organisés par des institutions progressistes, auxquelles on invite des théologues.

En Italie le premier dialogue était conduite entre cinq catholiques et cinq communistes, qui ont publié leurs opinions sur divers problèmes d'intérêt commun allant d'humanisme aux efforts communs pour la sauvegarde de la paix dans le livre *Il dialogo alla prova*. Ce dialogue est continué dans diverses revues comme *Testimonianze*, *Il Gallo* etc.

Paulusgesellschaft en Allemagne organise à partir de 1964 des rencontres annuelles entre ses membres catholiques et protestants d'une part et les marxistes d'autre. Ces rencontres ont la forme des congrès, au cours desquels les hommes de science marxistes et croyants échangent leurs opinions sur des problèmes posés comme objet des travaux, tels *Homme et société* (Köln 1964), *Christianisme et marxisme aujourd'hui* (Salzburg 1965), *Humanisme chrétien et maxiste* (Chiemsee 1966) et *Creativité et liberté dans la société humaine* (Marianske Lazni, Tchécoslovaquie 1967).

Ces dialogues ont un double sens — chrétien et marxiste, avec la remarque conception chrétienne aujourd'hui s'identifie avec celle catholique, puisque l'Église Catholique entre les autres communautés chrétiennes se présente comme la plus dynamique force religieuse dans le monde.

Pour l'Église Catholique le sens des dialogues consiste dans le fait que ses croyants puissent participer à tous les aspects de la vie sociale comme des partenaires égaux, tout en surveillant cette leur activité et défendant leur liberté et droit à l'initiative. Elle le fait en appliquant sa nouvelle conception de la politique, exprimée dans la Constitution pastorale Église dans le monde d'aujourd'hui, comme activité vers la réalisation du bien commun.

De la part marxiste un aspect des dialogues est représenté par des contacts et résultats qui brisent l'hostilité, la méfiance et les incertitudes contre le communisme et l'idéologie marxiste à l'Occident.

L'autre aspect est constitué par la commune plateforme ayant la fonction de permettre la compréhension réciproque des respectives tendances et des leurs réalisations. Puisque dans le monde les croyants tant chrétiens que non chrétiens se trouvent en énorme majorité, il est impossible d'édifier le socialisme sans leur compréhension et intervention directe. Pour cette raison il est nécessaire d'échanger les opinions entre les athées et les croyants pour accélérer cette évolution.

De sa part l'Église Catholique à déjà fait beaucoup, particulièrement par l'encyclique *Populorum progressio*. Le futur cours des événements montrera le degré de sincérité émanant des dialogues quant à la réalisation des rapports sociaux nouveaux à l'avantage de tous les hommes dans ce monde. Et ce serait le vrai sens du chaque dialogue entre marxistes et croyants.